

Тип В - гіперопіка (егоцентричні виховання : сверхзаботливое ставлення , при якому дитина позбавлена можливості самостійно діяти [1].

Нами було проведено емпіричне дослідження на базу ККДНЗ № 261 м. Кривого Рогу в дослідженні брали участь 30 дітей 4-5 років.

З метою виявлення відносин у сім'ї, які б могли б сприяти подальшого розвитку агресивності дітей нами було обрано проєктивну методику «Малюнок моєї сім'ї».

В результаті проведення і обробки даних методики « Малюнок моєї сім'ї » було засвідчено, лише у 12% дітей (4 дитини) спостерігається відчуження від родини, або одного із батьків. Це може свідчити проте що в сім'ї мало уваги приділяється дитині з різних причин, або ж віддаленість батьків від дошкільника.

Таким чином, агресивність не було виявлено під час дослідження, але не сприйняття батьками дитини може в майбутньому призвести до агресивності дітей, які вже зараз піддаються негативному відношенню батьків.

Висновок. Отже, з огляд взаємозв'язку між стилем сімейного виховання, байдужість батьків до проблем дитини, відсутність спілкування у сім'ї, відносин батьків до дитини і агресивною поведінкою дозволяє дійти до висновку, що це фактори, які зумовлюють агресивну поведінку дитини. Особливо це буде позначатися на дітях молодшого дошкільного віку , тому що сім'я (до приходу дитини в дитячий заклад) є першим етапом соціалізації дитини. Звідси , роботу з корекції агресивної поведінки у дітей молодшого дошкільного віку слід починати не тільки з самою дитиною, але і з його батьками.

Список використаних джерел

1. Островська Л. Ф. Сімейне виховання дошкільника. — К., 1977.
2. Федоришин Г.М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї. - Івано-Франківськ, 2006. - 174 с
3. Кулик Л.А. Сімейне виховання/ Л.А. Кулик, Н.И. Берестов. – М., 1990.
4. Гребенников И.В. Основи сімейного життя. – М., 1990.
5. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. — СПб: Питер, 2001. — 352 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»).

Шамне Ю.В.

Соціально - психологічні особливості впливу просторово-предметного та архітектурного середовища на психіку та поведінку людини

Психологія архітектури (architectural psychology) – один з перших і основних напрямків *середовищної психології* – займається психологічними аспектами проєктування та використання архітектурних споруд. В її

компетенцію входить дослідження психологічних механізмів сприйняття просторово-предметного середовища, взаємозв'язку якостей архітектурного середовища з діяльністю і поведінкою людини, а також розвиток комунікації в певних середовищних умовах.

В задачі архітекторів і проектувальників входить врахування «людського фактора» – психологічних, фізіологічних, біомеханічних і соціально-психологічних параметрів основних груп користувачів будівель, інтерпретація та врахування їх потреб, бажань і фізичних можливостей. Але архітекторам, які не мають відповідної психологічної освіти та більше орієнтовані на сферу мистецтва, при проектуванні архітектурної споруди складно врахувати всі необхідні психологічні аспекти її використання. З цим пов'язана необхідність міждисциплінарних досліджень, залучення до проектування архітектурного середовища даних психології середовища, екопсихології та інших інтегративних дисциплін.

Мета дослідження: в контексті аналізу середовищного підходу дослідити соціально-психологічні особливості впливу просторово-предметного та архітектурного оточення на психіку та поведінку людини.

Середовищний підхід в архітектурі виділився у другій половині ХХ століття з екологічного руху і тому відбиває екологічну спрямованість в діяльності архітектора. Як пише Л.А. Вікторова, усвідомлення того, *для кого* проектує архітектор, вилилися в ідею створення особливого методу, названого середовищним підходом. Він орієнтований на гуманізацію професійної спрямованості архітектурної творчості, на індивідуальні аспекти життєдіяльності людини, прояви її особистості у складі певного співтовариства людей і в конкретному місті. Л. А. Вікторова відмічає, що архітектурно-художній характер живого середовища і споруд, які її складають, має бути підпорядкований функціональним потребам людини, а також відповідати соціальному статусу жителів і іншим соціально-психологічним параметрам [2].

На думку А.В. Іконнікова, з 70-х років ХХ ст. роль ключового слова в архітектурі починає грати слово "середовище" – середовище людського існування, що вбирає в себе і культуру, і суспільство, і їх взаємодію між собою і з природою, і з людиною. Метафора "середовище" щасливим чином з'єднало в собі зовнішнє ("культура") і внутрішнє ("дизайн"), професійне і любительське, штучне і природне (історичне). Слово "середовище", пише А.В. Іконніков "стало означати не лише новий пласт дійсності, але і новий, по самій своїй природі осмислений підхід до об'єкту, методу, мови архітектурної діяльності. Першочерговою задачею архітектури є осмислення самої себе у ставленні до загальнокультурних «середовищних» задач, що породжує процес інтелектуалізації архітектури» [4].

На думку багатьох авторів, сучасні концепції простору, що лежать в основі наших уявлень про середовище, намагаються подолати протиріччя між філософією Ф.Бекона та Р.Декарта. До сьогодні продовжують співіснувати два уявлення: беконівсько-ньютонівський, згідно з яким простір

– це пустий ящик, заповнений тілами, і картезіанський, за яким простір – це середовище, особливим станом якого є і окремі тіла, і взаємодія між ними [8]. Відповідно в історії виокремилися дві точки зору на проблему співвідношення суб'єкта і середовища: 1) людська психіка розглядається першопочатково як непросторова, яка набуває просторовості шляхом інтеріоризації, «вростання ззовні усередину» (позиція представлена у вітчизняній школі); 2) екзистенціальна і трансперсональна психологія дотримуються протилежного твердження про першопочаткову «просторовість» психічного, а екстеріоризація суб'єктом внутрішнього світу формує його психологічну ситуацію.

Методологія середовищного підходу (у тому числі – психології середовища), вивчається багатьма авторами – А. П. Мардером, В. Курт-Умеровим, І. Сердюком, Л.Сердюком, Ю. А. Лепіком, Є.А. Мараловою та ін. [8; 10; 11]. Однак не всі дослідники солідарні у визнанні об'єктивності природи середовища. Ю.Воогланд і К.Нігесен відзначають, що екологічну систему розвиває суб'єкт, і середовище завжди відбивається у свідомості суб'єкта, як ситуація, що включає, поміж іншого, і власний стан [11].

Думка про суб'єктивність характеру впливу і образу середовища була сформована у роботах Д. Р. Михайлова, Г.З. Каганова, Д.В. Ольшанського. Останній зазначав, що середовище завжди опосередковане психікою людини, тому середовищний підхід не має сенсу у своєму об'єктивуючому соціологічному вираженні [8, с. 56]. Продовжуючи методологію суб'єктного ставлення до середовища Ю.Г. Панюкова, в якості неподільної одиниці такої репрезентації пропонує «місце-ситуація»: форму репрезентації просторово-предметного середовища життєдіяльності, де місце характеризує просторові параметри середовища, а ситуація – його тимчасові параметри [7]. У працях Д. Леонт'єва [5] та М. Шкопорова відзначена принципова неможливість вивчати середовище ізольованого індивіда, оскільки в реальності між суб'єктом та середовищем проходить постійне взаємопроникнення [10]. Суб'єкт і середовище знаходяться у постійному взаємообміні інформацією та енергією різноманітного змісту. Суб'єкт «вичерпує» із середовища необхідні і доступні для нього ресурси [6, с.56].

Основна ідея середовищного (екологічного) підходу – контекстуальність психічних проявів, що динамічно змінюються залежно від середовища. Важливим поняттям є «суб'єкт середовища» – людина, що взаємодіє із тим середовищем, яке він обирає і створює. У межах екологічного підходу отримана важлива емпірична інформація, яка розкриває зв'язок між середовищем і людиною, яка у ньому знаходиться.

Умовно можна виділити два напрямки, які розглядають людину в «об'єктному» та «суб'єктному» підходах. «Об'єктний» зосереджений на тих умовах середовища, що впливають на людей, дуже часто позбавляючи їх поведінку та свідомість індивідуальних проявів. Раніш за інші складові середовища починали вивчатись характеристики архітектури і житла. Представник «об'єктного» підходу Р. Баркер на основі результатів

структурованого спостереження висунув концепцію «місця поведінки», згідно з якою діти схильні поводитися однаково на одній і тій самій території, незважаючи на очевидні індивідуальні особливості [1, с. 306]. Таким чином, територія деіндивідуалізує людину, нав'язуючи їй паттерни поведінки, і тому запорукою нормального розвитку індивідуальності є наявність «схованки». В середині «об'єктного» напрямку розглядаються і зв'язки між змінними середовища і психікою, і роль суб'єкта тут взагалі незначна.

Другий напрям – «суб'єктний», визнає взаємодію і взаємопроникнення суб'єкта і середовища, яке, в свою чергу, змінюється в онтогенезі. Один із прибічників середовищного підходу Дж. Вулвілл, відзначаючи зміни міри активності суб'єкта, запропонував чотири моделі взаємодії людини і середовища: «лікарняного ліжка», «луна-парку», «змагання плавців», «тенісного м'яча» [6, с.59]. Чим молодша людина, тим сильніше впливає на неї середовище; але поступово дорослішаючи, вона починає обирати і змінювати середовище. Суб'єктний напрям найбільш послідовно представлений в «концепції приватності» І.Альтмана.

Архітектурне середовище є змінною, яка суттєво впливає на поведінку і міжособистісні стосунки. Емоційно-психологічні особливості сприйняття архітектурного середовища досліджувалися у працях Б. Гантер, А. Фернхам, Б.І. Додонова, К. Г. Юнга, В.Т. Шимко, середовищний підхід до проектування архітектурних будівель та комплексів – у працях М.В. Козлова, І.Лошакова, А. Бреус, Т. Остіна, И. Порені, В.П.Максимова, А.Степанова. Наприклад, у роботі В.Т. Шимко показано, що якість архітектурно-художнього образу визначається силою його емоційного впливу. Але емоційні характеристики архітектурного середовища тісно взаємодіють з "позаемоційними" чинниками її проектування: настроєм, менталітетом, рівнем освіти користувача середовищного об'єкту" [12].

У психології архітектурного середовища вивчається *простір міста* як штучно створеного середовища. Розглядаючи загальнокультурне значення архітектури, А.Ахієхер відзначає, що в постіндустріальному суспільстві відтворення архітектурного середовища є частиною відтворення усього суспільства, і в результаті, персоніфікуючи середовище, людина починає піклуватись про нього [11].

Р. Ф. Ібрагімбекова, розглядаючи архітектуру як засіб гармонізації стосунків між людиною і навколишнім середовищем, вивчала особливості емоційного сприйняття вертикалі й горизонталі [8]. В емпіричному дослідженні групі з 524 студентів різних національностей пропонувались різноманітні архітектурні забудови й ландшафти. Виявилось, що присутність вертикалів є центральною крос-культурно інваріантною ознакою.

А.Крашенінніков [10] запропонував виокремити одиниці архітектурного простору. Мікропростір поєднує в собі «персональний простір», який визначається «розміром» (довжиною, шириною), замкненістю – відкритістю (кордонами), положенням людей і напрямком взаємодій

(орієнтацією). Стандартизоване середовище спонукає до публічності (рухливі ігри, піші прогулянки, господарська діяльність), у той час як персоналізоване – тихому відпочинкові, очікуванню і спостереженням.

Є.Борисевич, вивчаючи функції центра міста, відзначає, що в ньому сконцентровані соціально значимі відносини, тому що, рухаючись до центру, зростає цілеспрямована діяльність, час перебування і загальна кількість поведінкових актів на одну персону [11]. Д. Михайлов, вивчаючи структуру і функції прибудинкових територій, розглядає двір як тимчасову міську структуру: всередині двору немає кордонів, він пустий, поява кордонів перетворює двір на вулицю, зникнення кордонів – вулицю на двір [10]. Г.Полторак вивчає динаміку освоєння нового району в контексті динаміки загального та індивідуального [10]. Багато хто солідарний у тому, що сучасна міська архітектура спрощує поведінку, що вона вороже налаштована до людини.

Відсутність гармонії, зокрема, рідкість «золотого січення» у сучасних побудовах, призводять до того, що людина не може відновлювати свій психоенергетичний ресурс. Н. Прянішніков і В. Петров вважають, що архітектурне середовище здатне впливати на міжособистісні стосунки людей, до того ж двозначним чином: 1) через організацію загального світовідчуття людини, що стимулюють і обмежують потреби у міжособистісній комунікації; 2) через створення практичних можливостей для такої комунікації [10]. Деякі дослідження сконцентровані на особливо небезпечних фрагментах міста. Так, А. Лукетон-Сідеріс і Р.Ліггетт вивчали вплив міського середовища на злочинність на автобусних зупинках [6]. Дуже часті прояви залежності спілкування від середовища міста вивчались також Є.Е.Павловською (яка досліджувала особливості міжетнічних контактів в предметно-просторовому середовищі міського двору), К.К.Хачатрянцем (який досліджував вплив архітектури на людські стосунки), Д.В. Ніколаєнко (яка досліджувала особливості сусідської поведінки врізному архітектурному середовищі) й іншими дослідниками. Вишенский Ю. констатує європоцентричний характер урбаністично-середовищних симпатій сучасних російських (особливо столичних) городян, емпіричним виразом якого є висока естетична оцінка урбаністично-середовищних еталонів, що володіють найбільш вираженим "західним" виглядом [3].

Значне місце серед досліджень середовища займає вивчення феномену сусідства (не стільки у фізичному, скільки в соціальному сенсі). Дж. Лансінг вважає, що сусідство – це важливе життєве середовище людини сучасної людини, що сприяє її самоідентифікації шляхом емоційної прив'язаності до будинку і місцевої соціальної групи, що забезпечує йому систему психологічної підтримки [6]. М.Таут вважає, що вимоги до просторових умов сусідської взаємодії включають активне використання прибудинкової території; безконфліктний розподіл на території різноманітних за характером видів діяльності; ідентифікацію жителів з простором; ставлення людей до нього, як до безпечного; виключення умов вимушеного спілкування;

обмеження ступеню контролю з боку сусідів [10]. М.Раудсепп, відзначаючи суперечливі тенденції урбанізації [9], зазначає, що специфіка сусідських відносин робить їх важливим психотерапевтичним фактором – буфером при стресах, ресурсом у кризових ситуаціях, компенсацією при дефіциті спілкування. На думку іншого дослідника К.Франка, розвиток сусідських контактів підтримує три фактора: функціональна залежність, наявність інших зв'язків, окрім просторових, і відсутність альтернатив. Описуючи різноманітні підструктури міського середовища, більшість дослідників у якості центральної змінної розглядає можливість суб'єкта обмежувати і контролювати взаємодію цих структур.

Отримані факти намагались використати у ході моделювання простору. Однак соціологічні дослідження Дж. Лансінга й архітектурні експерименти М. Пінсона призвели до висновків, що створити соціальну гармонію на локальному рівні і засобами архітектурного середовища неможливо через те, що воно лише модифікує форму прояву соціальних взаємодій [6]. Це доводить недоліки об'єктного підходу до людини в середовищі і впритул підводить до необхідності суб'єктивізації середовищного підходу, внесення коректив в образ середовища і світу, виходячи із якостей, установок і потреб суб'єкта, що живе в середовищі.

Узагальнюючи результати емпіричних досліджень, треба відзначити, що просторово-предметне та архітектурне середовище визначає якість взаємостосунків між людьми (з точки зору активності-пасивності, відкритості-замкнутості, конфліктності-злагожденості). У той же час різні типи стосунків «вимагають» чи реально формують певні умови середовища, тобто, між людиною чи групою існують взаємодія і взаємовплив, демонструючи таким чином здатність складної системи «людина в середовищі» до самоорганізації. Подальший потенціал середовищного підходу можливий лише завдяки зближенню, взаємопроникненню наук, спробам об'єднання архітектурного проектування, психології середовища й психології суб'єкта.

Список використаної літератури

1. Абрамова Ю.Г. Психология среды: истоки и направления / Ю.Г. Абрамова // *Вопр. психологии.* – 1995. – №2. – С.130-137.
2. Викторова Л. А. Проблемы развития средового подхода в проектировании /Л. А. Викторова // *Архитектура и строительство России.* – М.: 2008. – <http://makonstroy.ru/forum/>
3. Вишенский Ю. Аксиология культурного пространства-времени (В границах постсоветского культурного пространства) / Ю. Вишенский // *Мир психологии.* –2005. – №4. – С.226-236.
4. Иконников А. В. Функция, форма, образ в архитектуре / А. В. Иконников. – М.: Строй-издат, 1986. – 288 с.
5. Леонтьев Д.А. Онтология жизненного мира как методологическая основа психологии среды // *Социально-психологические основы*

середовища / Под. ред. Т. Нийта, М.Хейдметса, Ю.Круусвалла. – Таллин, 1985. – С.103-105.

6. Нартова-Бочавер С.К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии / С.К. Нартова-Бочавер. – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.

7. Панюкова Ю. Г. Исследование психологической репрезентации предметно-пространственной среды // Труды КГТУ, 2006. – № 2-3. – С.422-432.

8. Психология и архитектура. Ч.1 / Под. ред. Т. Нийта, М. Хейдметса, Ю.Круусвалла. –Таллин, 1983. – С.170-173.

9. Раудсепп М. Жилая среда и взаимоотношения между соседями // Средовые условия групповой деятельности . – Под. ред.. Х.Миккина. – Таллин,1988. – С.93-130

10. Социально-психологические основы средового образования / Под. ред. Т.Нийта, М. Хейдметса, Ю.Круусвалла. –Таллин, 1985. – С.48-51.

11. Человек и среда: психологические проблемы / Под. ред. Т.Нийта, М. Хейдметса, Ю.Круусвалла. –Таллин, 1981. – С. 41-43.

12. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование. Основы теории (средовой подход). Издательство: Архитектура-С, 2009. – 408 стр.

Батенкова А. А.

Формування внутрішньої мотивації як основи волонтерської активності

Волонтерська діяльність – це коло організованої діяльності, яка надається добровільно, на потребу окремих осіб або широкого загалу без очікування грошової винагороди. [1] В наш час волонтерська діяльність досягла значного розвитку, але психологічні умови її виникнення вивчено недостатньо, що робить наше дослідження досить актуальним, оскільки дозволяє з'ясувати першопричини формування внутрішньої мотивації як основи волонтерської активності.

Саме з'ясування першопричини формування внутрішньої мотивації у разі волонтерської активності є метою даної роботи. Розроблені завдання дослідження:

1. Визначити значення терміна «внутрішня мотивація» та з'ясувати її вплив на евдемонічну спрямованість. Евдемонічний спосіб життя базується на таких цінностях: індивід прагне виявити свій особистісний потенціал(давньогрецьке «Пізнай себе») і реалізувати його у своїй життєдіяльності («вибери себе», «стань тим, хто ти є»).

2. Провести дослідження (опитування) з метою з'ясувати першопричини формування внутрішньої мотивації.